

La Manresa de fa 50 anys

TEMA DEL MES. Diuen que les ciutats són, més que no pas un conjunt de carrers i edificis, les coses que ens hi passen. Potser per això, al cap de cinquanta anys, les fotografies d'Antoni Quintana Torres permeten, més enllà d'una evocació sentimental per a aquells que les van viure, una anàlisi dels canvis de Manresa. Dels espais i de la gent. De totes les transformacions realitzades amb més o menys encert i de totes aquelles que encara tenim pendents.

Antiga escola Badia Solé i el pas a nivell del carrer Saclosa.

Manresa té la sort, en comparació a altres ciutats catalanes, que des de finals del segle XIX ha comptat amb molt bons fotògrafs que han retratat la ciutat i els seus habitants. Malauradament, d'alguns només en sabem el nom o n'ha quedat molt poca obra -Benet Cabanes o Enric Òrrit, per esmentar-ne només dos-, mentre que d'altres se n'ha conservat, si no tota, una part considerable de la seva producció -Miquel Ausió, Llorenç Gamisans, Modest Francisco o Ignasi Rubinart, entre d'altres. Aquest també seria el cas d'Antoni Quintana i Torres (1920-2007), que a finals de l'any 1999 va fer donació a la ciutat de Manresa dels gairebé 40.000 negatius fotogràfics que havia fet entre els anys 60 i 90 del segle XX, que conservava a casa seva, i que van quedar dipositats a l'Arxiu Comarcal del Bages, on es té cura de la conservació i tractament.

El fotògraf Antoni Quintana al Collbaix (arxiu comarcal).

A data d'avui, aquests negatius estan tots digitalitzats i se n'està duent a terme, més lentament del que voldríem, la descripció. Amb tot, i malgrat que la majoria no es puguin recuperar a partir del seu contingut -de què o de qui hi apareix-, sí que totes les fotografies es poden veure en remot a través del portal "Arxius en Línia". Moltes d'aquestes imatges són fruit del vessant periodístic d'Antoni Quintana i Torres, que va compaginar la feina d'administratiu a la Companyia Anònima Manresana d'Electricitat amb la de periodista i fotògraf del periòdic "Manresa" i els seus suplementes esportius, del setmanari "Crònica de Manresa" i dels periòdics "Dicen" i "Noticiero Universal". Així, hi podem veure reportatges fotogràfics de tota mena d'actes públics -festes, partits de futbol i d'altres esports, actes polítics, culturals i socials, successos, etc.-, juntament amb moltes fotografies de carrers i places de la ciutat i de la transformació urbanística i retrats dels diversos personatges, públics o anònims, a qui entrevistava per al periòdic. Tot i el predomini d'imatges relatives a Manresa, també hi ha fotografies d'altres localitats, principalment del Bages, i, especialment, de Capellades, vila on va néixer i a la qual sempre va estar vinculat.

Com a conclusió, doncs, podem dir que bona part de les fotografies d'Antoni Quintana i Torres ens ensenyen el dia a dia de la Manresa dels anys 60 a 90 del segle XX, motiu pel qual són una font important per conèixer la imatge, els fets i les persones, la vida quotidiana i els canvis de la Manresa d'aquest període.

Marc Torras i Serra, director de l'Arxiu Comarcal del Bages

La transformació urbana

Joaquim Garcia i Comas, arquitecte i exregidor d'Urbanisme

Les imatges del periodista Quintana Torres em traslladen a la Manresa de la meua adolescència, en aquells moments alumne del Peguera, l'únic institut que teníem. Una ciutat catòlica per imposició que, vint anys després de la guerra, es començava a oblidar dels seus efectes devastadors. Els manresans quedàvem en una plana a l'interior del país, voltats per muntanyes. Per anar a Barcelona amb vehicle ho fèiem travessant Montserrat, o bé per Collbató o per Can Maçana. A les fotos hi veig: La inconfusible plaça Major convertida en aparcament per a vehicles. La plaça de la Bonavista amb trànsit de vehicles escàs i hi aprecio edificis en construcció amb massa altura. I la plaça de la Creu, on es veu un autobús, un vehicle sol i un conjunt de casetes d'una planta que semblen d'autoconstrucció. Tres tipus d'espais ben diferent que em traslladen a pensar com devia ser el planejament de la ciutat durant l'etapa franquista.

Treballs de pavimentació a la carretera de Vic en direcció al pont de Ferro (1969).

El moment, entre 1955 i 1965, es caracteritza precisament per l'arribada a les ciutats catalanes de fortes onades d'immigrants, procedents principalment del sud de la península. Arribaren treballadors joves que venien a cercar feina i un lloc per viure, venien sols o bé acompanyats de les seves famílies. A més, aquest període coincideix amb uns creixements considerables de la població local, perquè les famílies es formaven molt joves i tenien força descendència. Les famílies amb quatre o cinc fills eren molt més habituals que ara, i tot plegat feia que Manresa tingués els creixements de població més elevats de tot el segle passat. L'increment de la població d'aquest període s'ha quantificat en gairebé un 30%.

La plaça Major en funció d'aparcament.

Com es planificava la nostra ciutat? Doncs el 1956, l'estat espanyol va aprovar la primera llei que regularia el règim jurídic de l'urbanisme i obligaria que totes les ciutats disposessin d'un pla d'ordenació urbana. Al 1958, la «Comisión Provincial de Urbanismo de Barcelona» va presentar per a Manresa una proposta de creixement urbà planificat a partir d'un sistema viari que unia les diferents parts internes amb una circumval·lació exterior. Es definien uns barris mínimament equipats amb un centre cívic en indrets que ara definiríem com plaça de Catalunya, entorns del turó de Puigberenguer, o la carretera de Santpedor. Proposava reservar una ampla zona central d'equipaments que estava situada al segon tram del passeig de Pere III i quedava delimitada pels actuals carrers de Guimerà i de Carrasco i Formiguera, i els terrenys de l'institut Lluís de Peguera. També reservava com a espais públics els terrenys del Congost, dels jardins de l'antic col·legi de Sant Ignasi i dels turons de Puigberenguer i de Puigterrà. La proposta anava avalada per l'arquitecte Manuel Baldrich, un bon professional que anys més tard projectarà per a la Caixa de Pensions el conjunt d'habitatges Sant Ignasi de Loiola.

Aspecte de la Bonavista, abans de la construcció de l'edifici de Caixa Manresa.

Ara bé, aquest pla no va convèncer els responsables manresans i sis anys més tard, al 1964, van aprovar un nou pla d'ordenació que proposava un major nombre de metres quadrats d'edificació privada, una reducció de les dimensions de les reserves d'equipaments i dels parcs o bé els traslladava a posicions més marginals i amb poca vinculació al sistema urbà. El interessos dels agents privats van passar per damunt de l'interès públic, no es va poder executar un pla d'ordenació que sense cap dubte era molt més beneficiós per als interessos col·lectius dels

---

manresans i va fer possible que es desenvolupessin zones molt disgregades del continu urbà com ara el Xup, Sant Pau, Miralpeix, els entorns del Puigberenguer o la Bellavista.

El primer projecte de ciutat democràticament planificada no va arribar fins al 1981, disset anys després, poc temps per a una ciutat, però les conseqüències expansionistes del pla de 1964 van ser consistents i encara ara costa molt de revertir. Afirmació que faig amb coneixement de causa en haver defensat les revisions del pla fetes el 1997 i el 2017.

La plaça de la Creu encara sense urbanitzar.

Mobilitat i transports

Francesc Comas i Closas, historiador

Manresa és una de les poques ciutats de Catalunya que té dues xarxes de tren. Les dues línies van ser construïdes a la segona meitat del segle XIX i van permetre que els ciutadans disposessin d'un sistema de transport ràpid i eficient en comparació amb altres mitjans de l'època. El Carrilet va permetre, durant més de cent anys, transportar carbó i ciment del Berguedà, des de l'estació de Guardiola, filats i teixits de les colònies industrials de la conca del Llobregat i persones amunt i avall. Als anys vint, es va prolongar amb la línia de Martorell. Fins llavors, el recorregut començava a Manresa-Riu -al costat del pont de Sant Francesc-, seguia cap al Baixador del carrer Carrió, d'aquí a Manresa-Alta i cap al Berguedà. A part d'aquest nou ramal, també se'n va obrir un cap a Súria i un tercer al sector de la Sagrada Família, les Escodines i Sant Pau, en direcció Barcelona. El tren circulava en superfície per la ciutat i hi havia diversos passos a nivell. Els més importants tenien barreres i, al costat, hi havia una caseta per al guardabarreres. Com al del carrer Viladordis, que començava a la plaça de Sant Ignasi i continuava fins al nucli rural. Cap a l'altra direcció, la via es ficava dins del túnel dels Frares per superar el turó del puig de Sant Bartomeu. Als anys seixanta, les antigues locomotores de vapor es van substituir per màquines dièsel (de color blau i groc). Durant anys l'estació principal dels Catalans va ser Manresa-Riu, connectada amb l'altra xarxa ferroviària, l'actual Renfe. Amb el pas dels anys, la parada més utilitzada va passar a ser el popularment anomenat "apeadero", ubicat a la prolongació del carrer d'Àngel Guimerà, que era molt més cèntric. El baixador només tenia uns lavabos a l'andana, una estació als baixos i dues vies: una per l'andana principal on es parava el tren i l'altra per fer el canvi d'agulles. Als anys quaranta es va clausurar el transports de passatgers fins al riu. Manresa-Alta, com el propi nom indica, quedava lluny del centre, al costat dels Dipòsits, a tocar de la carretera de Santpedor, només urbanitzada en el primer tram. El 1965 l'Ajuntament va aixecar les vies del tren des de Manresa-Baixador fins a Manresa-Riu i es va suprimir el pas a nivell de la carretera de Cardona. Al cap de poc es va aprovar suprimir el baixador del carrer de Saclosa i traslladar-lo a l'alçada del carrer de Sant Josep.

Antic baixador a l'actual pàrquing Saclosa.

Pas a nivell al carrer Viladordis.

Al final del pont de Sant Francesc, partint de l'enclavament actual de l'hotel Pere III, a la bifurcació de la carretera: a la dreta, en direcció a Can Maçana, era la ruta que es feia servir per anar al Bruc i enllaçar amb la N-II, carregada de camions, i d'aquí seguir cap a Igualada o Barcelona. A l'esquerra, el traçat seguia el Cardener i el Llobregat i pujava a Montserrat per Collbató. Aquestes van ser les principals sortides de la ciutat fins als anys setanta, quan es va construir l'actual carretera fins a Abrera. El nou eix viari va fer que l'alcalde del règim Ramon Soldevila digués la frase ?per a la història? que «a Manresa es deixava d'entrar per la finestra i, a partir d'aquell moment, s'entrava per la porta». Planificat a mitjans del segle XIX i inaugurat el 1900, el de Sant

---

Francesc es coneixia com el pont de pedra pel material de les baranes. Per adaptar-lo al pas de cotxes, la pedra es va substituir pel ferro de les baranes actuals. Durant molts anys, va ser l'únic accés a la ciutat amb cotxe. Camions, furgonetes, motocarros que anaven a buscar mercaderies a l'estació, i també l'autobús que feia el recorregut «Estación Renfe-Centro ciudad», hi havien de passar forçosament.

Sortida del pont de Sant Francesc.

Sant Domènec ha estat, des de l'enderrocament de les muralles a la segona meitat del XIX, el centre neuràlgic de Manresa, ja que connectava la ciutat medieval amb l'eixample configurat a partir de la industrialització. Alhora, també es va convertir en punt d'origen i destí de diferents sistemes de transport. A finals del XIX i primers dels XX, ja hi arribaven i sortien les tartanes que anaven als pobles de la rodalia. Així, d'aquest punt nodal també partien els cotxes del Galtanegra cap a la conca del Cardener, Gavarresa o Vic; els de l'ATSA cap als pobles i colònies de la conca del Llobregat; el cotxe del Pau cap a Fals, Fonollosa i Calaf; els del Creus cap a Sant Fruitós, els del Descals cap a Navarcles; els del Casanovas cap a Santpedor i els del Ponsa al Pont de Vilomara. Els taxis també s'hi van ubicar. En un primer moment, a tocar de cal Jorba. A finals dels seixanta, la majoria de vehicles eren Seat 1500. Al cap de pocs anys, van ser traslladats a la plaça de Fius i Palà, davant de la Buresa. En aquest emplaçament es van mantenir fins que a la dècada dels noranta. En tractar-se del rovell de l'ou manresà, als anys seixanta, la paret del teatre Conservatori va servir per instal·lar-hi rètols lluminosos de neó. Alguns de cases comercials de la ciutat com Vinos Roqueta, Colchones Relax, Elèctrica Casals Cardona, Kan's limpiacristales, Lubricantes Cornet i altres firmes com Veterano Osborne, Radio Marconi, Televisión Vanguard o Westinghouse.

Estacionament de taxis a la plaça de Sant Domènec.

Treball i comerç

Lluís Virós i Pujolà, historiador

La Manresa del final del franquisme era una ciutat en transformació, tant econòmicament com socialment. Aquesta etapa s'anomena el "desarrollismo" perquè va ser testimoni d'un considerable creixement en relació a l'estancament de l'autarquia de postguerra i perquè l'economia espanyola es va obrir i es va relacionar amb el creixement de l'Europa occidental posterior a la Segona Guerra Mundial. En aquest context de canvi entre els anys seixanta i setanta del segle passat, com van respondre el comerç i la indústria locals?

L'economat Tèxtil al passeig de Pere III, xamfrà Camps i Fabrès.

Mercat a la plaça dels Infants, a l'edifici de les Mandongueres.

En el comerç es veien clarament els efectes d'aquesta transformació. Al costat del tradicional mercat de les pageses a la plaça Major, on es venien els productes del regadiu manresà, o el de les Mandongueres, als Infants, el comerç ciutadà es recuperà, va depassar les antigues muralles i va conquerir l'eixample, especialment el carrer Guimerà. En aquest moment van néixer algunes iniciatives i marques que faran història, com Señor, amb els vestits a mida estandarditzats, La Creadora, l'Urmu, Rubí i Casals i tot un seguit de botigues de roba que atreïen clients de la ciutat, la comarca i altres zones de la Catalunya interior. També és el moment de les joieries, entre les quals destacava la Busquets o la Tous, que va aconseguir abaratir les joies en fabricar-les en

sèrie. Altres sectors comercials es van beneficiar de l'expansió del moment, com el dels electrodomèstics, amb botigues com Ràdio Castells, Ràdio Codina o Elèctrica Casals Cardona, que venien sobretot transistors i televisors en blanc i negre, però també cuines i neveres. L'altre sector fill del "desarrollismo" fou el de l'automòbil, amb la venda de marques de fabricació "nacional", com Seat, Renault i Citroën, per part de mecànics que es convertiren en concessionaris com Rojas o Tachó. Mentrestant, la carretera de Vic s'especialitzava en botigues majoristes o orientades a la indústria, com les grans ferreteries Armengou o Mercadé, que abastien de peces i recanvis una àmplia zona de l'interior industrial. Una particularitat manresana era la presència d'uns grans magatzems tradicionals com Cal Jorba. Finalment, un establiment ben popular des dels anys cinquanta era l'Economat tèxtil al Passeig, que es veu en aquesta fotografia dels anys setanta, al qual només podien accedir les famílies de les treballadores del tèxtil, en realitat una bona part de la població manresana.

La Muralla presidida per l'edifici de cal Jorba.

Sobretot, però, Manresa era una ciutat industrial especialitzada en el tèxtil cotoner amb subsectors importants com el de les cintes de cotó i amb una indústria auxiliar en la qual destacava la metal·lúrgia, amb empreses com Maquinària Industrial o la Metal·lúrgica Tèxtil. Tot i que al llarg dels seixanta una forta crisi va fer tancar bona part del tèxtil, les empreses més especialitzades i les grans empreses, com la Fàbrica Nova de Bertrand Serra SA, que es veu en aquesta foto de mitjan dels setanta, van resistir fins al final de segle. L'altre gran viver de feina a la ciutat van ser les indústries auxiliars de l'automòbil, especialment Pirelli Pneumàtics i Lemmerz, situades a tocar del Cardener i amb més d'un miler de treballadors.

Sortida de les treballadores a la Fàbrica Nova.

Mercat de les pageses a la Plaça Major.

Oci i cultura

Joan Morros i Torné, activista cultural

Veient la fotografia de la Sala Lloïola em venen al cap moltes coses. La sala va ser construïda l'any 1960 pels responsables de les Congregacions Marianes que a finals del 1959 van haver d'abandonar el local social que tenien al carrer de la Mel, fins fa poc la botiga Bello Hogar. Les obres de construcció de la sala van ser finançades amb aportacions de 500 i de 1.000 pessetes d'uns quants centenars de manresans i manresanes. Jo l'any 1960 tenia només sis anys, però com que el meu pare era un dels impulsors de la iniciativa en tinc records ben vius. Amb la inauguració de la sala el desembre de 1960, Manresa va guanyar un equipament sociocultural que ara, amb la perspectiva dels anys, considero que va ser molt important. Al Lloïola s'hi feien les sessions de Cineclub, les sessions infantils dels dissabtes a la tarda impulsades per la casa Jorba, les sessions de cinema dels diumenges a la tarda amb la projecció de dues pel·lícules i el No-Do. A més de cinema, al Lloïola s'hi feien representacions de teatre en català, cosa poc habitual en aquella època. Recordo haver-hi vist "El Retaule del Flautista" o les primeres obres dels Joglars: "Joc" i "Mary d'Ous", a primers dels anys 70. També s'hi feien concerts, sovint en matinals de diumenge. Recordo el dia que hi van actuar alguns dels Setge Judges: Francesc Pi de la Serra, Guillermina Motta, Josep M Espinàs i també Raimon, que acabava de guanyar el cinquè concurs de la cançó Mediterrània. Era el 1963. Un altre record que tinc és l'actuació el 1967 de Joan Manel Serrat i també del Guillem d'Efack. Veure un negre cantant en català era per mi una cosa ben exòtica. També hi recordo l'actuació del grup manresà Fusioon, l'octubre de 1971.

Escolars a l'entrada de la Sala Loiola.

*Jugadors d'escacs al Casino.
La plaça de Toros instal·lada a l'actual plaça 11 de Setembre.*

Una altra fotografia correspon al que va resultar un fenomen de masses: la projecció de la pel·lícula "Helga, el milagro de la vida" al cinema Apol·lo el diumenge 2 de novembre de l'any 1969. L'èxit de la pel·lícula va fer que la següent setmana se'n fessin noves projeccions. Només es podia projectar als cinemes classificats "de arte y ensayo" i a Manresa teníem el cine Apol·lo, al carrer Bonsuccés. Els anys 60 a Manresa, a part de l'Apol·lo i la Sala Loiola, hi havia sis cinemes més: el Catalunya, que feia la mateixa programació que l'Avenida, el cinema Olímpia, al carrer de Guimerà, que també tenia entrada pel carrer Casanovas, el Goya, just davant del començament de la Baixada dels Drets, el teatre Conservatori i el gran teatre Kursaal, on a part de cinema, com el seu nom indica, també es feia teatre. Tots aquests locals eren propietat de la família Padró o bé els tenia en règim de lloguer o de cessió, com era el cas del Conservatori, que tot i ser de propietat municipal des de la construcció, l'any 1878, no va ser gestionat per l'Ajuntament fins al 1988. Durant molts anys la cartellera amb els títols de la programació dels cinemes manresans es podia veure a la Muralla de Sant Domènec, a l'edifici del Conservatori, com reflecteix la fotografia de l'obertura del tema.

Un transeünt mira la programació dels cinemes manresans a la cartellera que setmanalment es renova a la Muralla de Sant Domènec, al passeig Pere III, Josep Huguet i Biosca, exconseller de la Generalitat de Catalunya
Cues d'espectadors a l'Apol·lo per veure "Helga".

Agafar els finals dels 60 i els inicis dels 70 significa situar-me en el període que va des que acabo el batxillerat fins al final de la carrera i la "mili". Començo, doncs, essent un practicant de totes les tradicions religioses: la Missa del Gall a la Seu o a les Caputxines, el dia de Rams al Carme, a beneir la Palma, l'assistència als Pastorets dels Carlins i a alguna Passió, als oficis de Festa Major i d'espectador a les processons de Setmana Santa.

Instal·lació nadalenca al Born.

Em faig adolescent entrant a l'escoltisme, a l'Agrupament Sant Francesc Xavier, i, aficionat sardanista, allà s'hi incorporen altres tradicions: l'aplec del Matagalls, els aplecs manresans de Joncadella i les Marcetes, les ballades de sardanes de cada Festa Major... El meu creixent distanciament del món eclesial no m'impedeix d'assistir com una tradició més a la missa del Carme que per la Festa de la Llum oficiava l'abat de Montserrat. O per Nadal contemplar els llums dels carrers o els aparadors de cal Jorba, on de més petit anava a veure els putxinel·lis. Tradició era assistir a la Innocentada anual amb l'imprescindible Soler Mas i amb el veí del barri Enric Macià, que va començar a practicar d'actor aficionat, de nen, a casa meva, darrere les cortines del safareig al carrer Vilanova.

Benedicció del Ram de la parròquia del Carme.

La Festa Major d'estiu era la que aglutinava més tradicions: la tronada i el castell de focs al mig de Manresa, el concurs sardanista, els concerts del Passeig de la banda municipal, que de fet es feien cada dijous d'estiu, l'envelat amb les orquestres Maravella o la Principal de la Bisbal... i al teatre, alguna comèdia i la visita d'alguna companyia de "varietés". Però sobretot per als joves sense capacitat adquisitiva hi havia la tongada de balls populars que durant dues setmanes, cada nit, tenien lloc en un barri diferent de Manresa; allò que es coneixia com a «Manresa en fiestas». És clar que en aquella època també era tradició organitzar balls particulars o "guateques" a casa d'algú, o en els espais del Cau escolta. Allà es van formar moltes parelles.

Celebració del dia del turisme impulsada pels magatzems Jorba.

Apareixen, però, noves tradicions: l'assistència militant als recitals de Nova Cançó que es van prodigar en aquesta època. L'any 67, per exemple, els alumnes de sisè de batxillerat de la Salle organitzàrem un recital a la Sala Loiola amb la Maria Amèlia Pedrerol, l'Enric Barbat i el Miquel Porter Moix, a la mateixa sala, on assistíem d'adolescents al programa doble de cinema dels dissabtes. Noves tradicions van ser, en un vessant més frívol, la novetat de les primeres discoteques de Manresa: Vestales, Peter's i Lord King, on els joves lligàvem, o ho intentàvem. O bé l'assistència als cinefòrums o a les pel·lícules d'argument complicat d'art i assaig al cinema Apol·lo. Tradició, per a mi, també va ser des de l'any 70, quan m'organitzo clandestinament, passar cada 11 de Setembre, acompanyat d'una parella, a repartir a totes les bústies del barri que et tocava el manifest per les llibertats i contra el franquisme. Tradició era promoure la formació dels joves a dins i fora l'escoltisme, organitzant activitats culturals i d'oci en llocs com el Coro de Sant Josep on, juntament amb el Quim Sivillà i altra gent, editàvem durant els primers anys 70 la revista "Xarxa".

Aparador de Viatges Baixas amb ofertes de caire tradicional.

L'escola dels anys seixanta

Pere Bascompte i Carbonell

"Doña" Paquita -la mestra de la foto, potser-, "doña" Isabel, "don" Pedro... Així havíem d'anomenar els mestres, amb "don" o "doña" al davant. Per a mi, era un món estrany, gris, i en certa manera repressiu: algun insult, una estirada d'orelles, un cop de regle als dits o de genolls cara a la paret. O també, els nens, agenollats al passadís «de les nenes», per passar més vergonya. A les nenes, però, no és pas que els anés millor. Una de les seves mestres sempre tenia una canya a mà i quan s'enfadava, deien, cop de canya al cap...

*Aula de l'escola Pare Algué, a la Bonavista.
"Tuna" de l'escola Pare Algué.*

Ara bé, jo vaig estar de sort. A pàrvuls hi havia la "senyoreta" Antònia -curiosament no li dèiem "doña"-, càlida i afectuosa i que, segons vaig saber més tard, utilitzava algun material del mètode Montessori. Devia ser una supervivent dins de l'escola franquista. I ens parlava en català. Ella em va retenir un any de més a pàrvuls per tal d'estalviar-me el pas a primer, on hi havia un mestre de nens amb fama de cridar i picar sovint. Vaig saltar directament a segon curs, amb un mestre ferreny, a qui també se li escapava de donar algun clatellot, però menys. De fet, a mi no em va tocar mai. Però sí que un cop que vaig fer malament unes divisions em va escridassar i em va ben estripar la llibreta: «Y ahora lo vuelves a empezar todo en una de nueva!». I algun cop també m'havia tocat estar de genolls. Els nois més grans van tenir la sort de tenir un professor que no era "don", sinó el "senyor" Vilchez -crec que es deia així. Era respectuós, feia experiments amb animals, i fins i tot, en aquell context, reunia els més grans per explicar-los nocions de sexualitat. Cal dir que no va durar gaire. De vegades, als petits, també ens deixava apropar i ens explicava l'experiment que feien els grans.

Llar d'infants l'Alba, de Càritas Manresa.

Abans d'entrar, formàvem al pati. I un cop a dins, el mestre ens feia escriure un petit text a la

llibreta. Era una frase de José Antonio, una nota biogràfica de Franco, una idea de la Falange, del Papa o del Mes de Maria. I ho havíem d'il·lustrar amb el jou i les fletxes, la bandera espanyola, unes flors o el que fos. Després començava la classe. De tota manera, els nens érem igualment feliços, jugàvem i fèiem amics. I, a la nostra manera, apreníem. Els moments de pànic o d'humiliació entraven en una "normalitat" que llavors devia ser l'habitual. Quan retrobo companys del Pare Algué, veig que tots han fet la seva vida i, sincerament, parlem de moltes coses més interessants i ben poc d'aquells anys.

L'antiga escola La Salle al carrer dels Esquilets.